

SZAKMAI ZÁRÓBESZÁMOLÓ

AZ ELŐMUNKÁLATOK LAONIKOS CHALKOKONDYLÉS TÖRTÉNETI MŰVÉNEK KRITIKAI KIADÁSÁHOZ CÍMŰ PÁLYÁZATHOZ (OTKA/NKFIH K 116371)

A pályázat kutatási tervében az alábbi vállalás megvalósítására tettünk ígéretet: „a Laonikos-szöveg kritikai kiadásának előkészítése; tanulmányok közlése a tárgyban lektorált folyóiratban (lehetőség szerint idegen nyelven), valamint tudományos előadások a tárgykörben.”

A Laonikos Chalkokondylés szövegkiadás előmunkálatai során digitális fényképfelvételek alapján több kézirat részleges vagy teljes kollációját végeztük el. Alapvető célunk kettős volt:

(1) a Darkó Jenő-féle mértékadó kiadásban fel nem használt kéziratok értékének megállapítása és új olvasatok gyűjtése, illetve

(2) a Darkó-féle *stemma codicum* revíziója.

Előbbi célkitűzéshez kapcsolódóan a Vaticanus Graecus 1408, a Vaticanus Graecus 1890, a Londinensis Additional 36670, az Escorialensis 245 (Y-I-6), valamint a Monacensis UB2⁰ 357 kéziratokkal foglalkoztunk. Megállapítottuk, hogy a két vatikáni kódex számos helyen a kiadásnál jobb szöveget hagyományozott, mindkét kézirat közel áll a kollációs példánynak tekinthető Parisinus Graecus 1781-hez. A Madridban, Londonban és Münchenben őrzött kéziratok ugyanakkor a hagyomány szempontjából kevésbé jelentős apográfok, inkább a mű nyugati elterjedésének történetéhez szolgálnak adalékokat.

A szöveghagyomány revideálása a szakirodalom utóbbi években született megállapításai és a kéziratok összevetése alapján folyt. A vizsgálatba bevontuk Gottlieb Tafel kéziratban fennmaradt kritikai észrevételeit tartalmazó, mintegy 1000 oldal terjedelmű levéltári anyagot is (Staatsbibliothek zu Berlin, Handschriftenabteilung), mely máig kiadatlan, s filológiai értéke mellett tudománytörténeti különlegességnek számít. A részletesen vizsgált kódexek az alábbiak voltak: Monacensis Graecus 150, Monacensis 307a, Parisinus Graecus 1726, Parisinus Graecus 1780, Parisinus Graecus 1781, Escorialensis 190 (Φ-I-12), Vaticanus Reginensis 103.

Megállapítottuk, hogy a Darkó Jenő által legfontosabbnak tekintett Vaticanus Palatinus 266 valójában mellékes másolat, melynek jelentősége a szöveghagyományban elhanyagolható. Darkó téves olvasatai, alaptalan konjektúrái nagymértékben kiküszöbölhetőek, amennyiben a megmaradt kéziratok többségének archetypusául szolgáló Parisinus Graecus 1781-et tekintjük kollációs példánynak, miközben figyelembe vesszük a feltehetően önálló ágat alkotó Parisinus Graecus 1780, továbbá a Monacensis 307a olvasatait, valamint a Laurentianus 57, 9 „második kezének” lapszéli javításait.

A kézirati tanulmányok számos egyéb filológiai rész kérdésben hoztak új eredményeket: (1) cáfoltuk a nemzetközi szakirodalomban felvetett szövegromlás lehetőségét a magyar nép megnevezésére használt *paiones* népnévvel kapcsolatban. (2) összevetettük Chalkokondylés történeti művét a bizánci történetírás sajátos műfajának, a krónikairodalomnak egyes darabjaival; (3) feldolgoztuk a két kéziratban, Antónios Kalosynas neve alatt fennmaradt Chalkokondylés-életrajz szövegét és a hagyományozás történetét, tucatnyi ponton javítva az egyetlen nyomtatott kiadás olvasatait; (4) elhelyeztük Chalkokondylés művét a Hunyadiak korát bemutató történeti források összefüggésében; (5) részletesen elemeztük a Germania-exkurzus földrajzi neveit, új megoldást javasolva egyes helynevek esetében.

Eredményeinknek köszönhetően Aslihan Akisik Karakullukcu (Bahcesehir University) felkérésére meghívást nyertünk a 2021-ben Isztambulban megrendezésre kerülő a 24. Nemzetközi Bizantinológiai Kongresszus tematikus Chalkokondylés-kerekasztalának előadói közé.

A pályázat kutatási tervében feladatként jelöltük meg a Laonikos-szakirodalom feldolgozását. A többszöri bécsi kutatómunkának köszönhetően (Institut für Byzantinistik und Neograzistik) a Magyarországon nem elérhető releváns szakirodalmi anyagot beszereztük és feldolgoztuk.

A pályázat során a kutatás tárgyában tartott az alábbi közleményeket jelentettük meg (4 idegen nyelven, 5 magyar nyelven):

1. Anthony Kaldellis: A New Herodotos. Laonikos Chalkokondyles on the Ottoman Empire, the Fall of Byzantium, and the Emergence of the West. Washington, 2014. *Antik Tanulmányok* 60 (2016) 119–124. (recenzió)
2. Laonikos on the Ethnonyms of the Hungarians. IN: E. Juhász (Hrsg.): *Byzanz und das Abendland IV. Studia Byzantino-Occidentalia*. Budapest, Eötvös-József Collegium, 2016, 195–202. ISBN: 978-615-5371-68-4.
3. Studying the Byzantine Chronicles: Some Preliminary Remarks. IN: B. Krsmanovic – L. Milanovic (eds.): *Proceedings of the 23rd International Congress of Byzantine Studies*. Belgrade, 22–27 August 2016. Round Tables. Belgrade, The Serbian National Committee of AIEB, 2016, 1234–1236. ISBN: 978-86-80656-10-6.
4. Laonikos a magyar nép nevééről. *Magyar Nyelv* 112 (2016) 282–292.
5. Megjegyzések a Chalkokondylés-életrajzhoz. IN: Mészáros T. (szerk.): *Klasszikus ókor, Bizánc, humanizmus. A XII. Magyar Ókortudományi konferencia előadásai*ból. Budapest, Eötvös József Collegium, 2017, 122–136.
6. Antonios Kalosynas on the Life of Chalkokondyles. IN: L. Horváth (Hrsg.): *Investigatio Fontium II*. Budapest, Eötvös József Collegium, 2017.
7. Egy Laonikos Chalkokondylés-töredékhez. *Vaticanus Graecus* 1408, 154v-155r. *Antik Tanulmányok* 61 (2017) 255–263.
8. Magyar-bizánci kapcsolatok a Hunyadiak korában. IN: Szidiropulosz A. (szerk.): *Az ezeréves magyar-görög kapcsolatok*. Budapest, Magyarországi Görögök Kutatóintézete, 2018, 88–94. ISBN: 978-615-00-1248-3.
9. Notes on a Fragment of Laonikos Chalkokondyles. *Vaticanus Graecus* 1408, 154^v-155^r. IN: E. Juhász (Hrsg.): *Byzanz und das Abendland V. Studia Byzantino-Occidentalia*. Budapest, Eötvös-József Collegium, 2018, 75–84. ISBN: 978-615-5371-91-2.

A pályázat során a kutatás tárgyában tartott az alábbi előadásokat tartottuk (4 idegen nyelven, nemzetközi konferencián, 6 magyar nyelven):

1. Laonikos on the Ethnonym of the Hungarians. *Byzanz und das Abendland IV. Studia Byzantino-Occidentalia*. Eötvös József Collegium, 2015. november 23–27.
2. Archaizáló névhasználat Laonikos Chalkokondylés történeti művében. *Magyar Bizantinológiai Társaság*. Eötvös József Collegium, 2015. december 14.
3. Megjegyzések a Chalkokondylés-életrajzhoz. XII. Magyar Ókortudományi Konferencia, Debrecen, 2016. május 26–28.
4. Studying Byzantine Chronicles: Some Preliminary Remarks. 23rd International Congress of Byzantine Studies. Round Table: Byzantine World Chronicle as Open Text. Belgrád, 2016. augusztus 22–27.
5. On the Life of Chalkokondyles. 23rd International Congress of Byzantine Studies. Thematic Session: Byzantium and the West. Belgrád, 2016. augusztus 22–27.

6. Antónios Kalosynas Laonikos-életrajza. Kutatók éjszakája. Eötvös József Collegium, 2016. szeptember 30.
7. Magyar-bizánci kapcsolatok a Hunyadiak korában. Az ezeréves magyar-görög kapcsolatok. Magyar Országgyűlés Felsőháza, 2016. október 19.
8. Antonios Kalosynas on Chalkokondyles. Byzanz und das Abendland V. Studia Byzantino-Occidentalia. Eötvös József Collegium, 2016. november 21–24.
9. Egy vatikáni Chalkokondylés-töredék. Ókortudományi Társaság Szegedi Tagozat. 2017. október 17.
10. Megjegyzések Laonikos Chalkokondylés szöveghagyományához. XIII. Magyar Ókortudományi Konferencia, Szeged, 2018. május 24–26.

A feldolgozott anyag eredményeiből megkezdjük a szöveghagyomány egészét részletesen bemutató monográfia elkészítését. Hasonlóképpen folyamatban van a Chalkokondylés-mű magyar fordításának elkészítése, melyből a teljes terjedelemben lefordított és magyarázó jegyzetekkel ellátott első két könyv mellett további szemelvényeket ültettünk magyarra a fontosabbnak ítélt részekből. A két kiadvány befejezéséhez, valamint a Chalkokondylés-szövegkiadás elkészítéséhez további több éves munka szükséges.